

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Pragmatiškos vertybės

Nei nustebau, nei nuliūdau, išgirdusi, kad jaunimo ir apskritai visų į progresą šimtamyliais žingsniais skubančių žmonių numylėtos partijos vadovui gali būti pateikti įtarimai paėmus kyšį. Tai tik patvirtino, kad už skambių deklaracijų ir skelbiamų idealų slypi kur kas paprastesnė tikrovė. Liudijanti, kad nereikia tikėtis iš partijų ir politikų to, ką galima pavadinti idealo siekiamybe, aukščiausiuoju tikslu ir panašiai. Nes politika – pragmatiška sritis. Idealai čia apnuodijami arba nuvalkiojami. Taigi su politikais reikėtų elgtis pragmatiškai – nereikia čia idealizmo.

Bet kurgi be jo... O dar artėjant rinkimams. Kadangi mūsų rinkėjui neretai ne tik sveikos nuovokos trūksta, bet ir nereto atmintis labai trumpa, tad neuostabu, kad artėjant rinkimams jis vėl kimba ant to paties kabliuko – kalbų ir pažadų. Praktiškai tokių pat. Ką nors žadančių (ar kas nors buvo išpildyta, niekas neatsimena, o prisiminti tingi). Arba apraudančių (emigraciją, skurdo lygį, socialinę atskirtį ir pan.).

O raudoti mes mėgstame – raudos gi yra vienas iš mūsų folkloro perlų, ateinančių iš žilos senovės. Tai kaipgi neparaudosi, ir ar svarbu, dėl ko. Dėl kalafioro kainos ar dėl nykstančio dvasingumo. Bet niekas neraudos dėl fakto, kad Lietuva Europoje pirmąja pagal mirtingumą nuo širdies ir kraujagyslių ligų, kurias sukelia nesveika mityba, nejudrus gyvenimo būdas ir žalingi įpročiai. Nes keisti savo gyvenimo būdą, darytis sveikesniu ir grakštesniu ir liautis raudoti – ne, tai ne mums. Džiaugtis kiekviena smulkmena, kiekviena gyvenimo diena – irgi ne mums, nes viską reikia taupyti rytojui, galvoti apie ateitį, apie kopūstų kainas ir pigesnius skalbimo miltelius.

Jeigu tik išgirstu žmogų, kaltinantį dėl visko valstybę arba valdžią (tai, beje, ne vienas ir tas pats), trokštantį, kad kažkas sureguliuotų kainas ir jo gyvenimą, visai man jo negaila. Kam gailėtis kvailio? Nereikia. Tegu jis save graužia kaip vikšras kopūstą. Tegu laukia iš politikų raudų arba tuščiakalbystės, kurią politikai įsivaizduoja kaip savo idealų skleidimą. Kiekvienas protingas, sveiką nuovoką turintis žmogus pirmiausia iš politiko turėtų reikalauti darbų, o ne žodžių.

Visos nelaimės, visos kvailystės – iš tos tuščiakalbystės. Iš nieko nereiškančių, o kartais – akivaizdžiai apgaulingų frazių. Vieną iš tokių – beje, siejamą su naujausiu politiniu skandalu – girdžiu ne pirmą sykį. Tai „liberaliosios vertybės“. Ar kas nors galėtų paaiškinti, kuo šios vertybės skiriasi nuo „neliberalių vertybių“? Ką jos ikūnija? Kam jos tarnauja?.. Dievui ar Mamonai?.. Progresui ar regresui?.. Ir ar tas įsivaizduojamas progresas nėra žingsnis atgal?..

O gal viskas kur kas paprasčiau. Gal tai tiesiog šimtas tūkstančių eurų. Tokia „liberalioji vertybė“. Pragmatiška, o visgi – koks paradoksas – taip nuvylusi daugelį jaunų idealistų.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

ŽIAURUS PAVASARIS

*O, vėjų krautuve, dalinanti žibuokles
Mergaičių mindomuos pavasario šlaituos!
Lengvoj mėlynėje siūbuoja pakaruoklis,
Jo siela rojuje, jis rojaus neparduos*

*Nei saulei, mokačiai už viską grynu auksu,
Nei žemei, metančiai jam tūkstančius žiedų.
O aš imu tikėt, kad rudens sulauksiu,
Nes tam pavasary ramybės nerandu.*

*Toj vėjų krautuvėj, dalinančioj žibuokles
Poetų mindomuos pavasario šlaituos,
Kur aklas elgeta, linguodamas sūpuokles,
Kvatoja prieglobsty fanatiškos gamtos.*

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Pragmatiškos vertybės • **2-as psl.** Stasys Goštautas. Chromatinė fantazija: Čiurlionio pasaulis • **3-as psl.** Dalia Cidzikaitė. Baltimorės šokių šventė suburs ir lietuvių poezijos gerbėjus • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. Iš naujo atrandamas prieškario Kauno dizainas ir stebina, ir kelia pasigėrėjimą • **5-s psl.** Algirdas Mikas Žemaitaitis. Kelionė Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais • **6 psl.** Viktoro Petravičiaus grafika suspindėjo Vilniuje. Parengė G. M. • **7-as psl.** Aldona Žemaitytė. Komentarai apie komentarą • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Lietuviai Pietų Amerikoje • „Tu stok už garbę Lietuvos“ – tarpukario Lietuvos sporto prizai

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Chromatinė fantazija: Čiurlionio pasaulis

Pasaulinė premjera Providence, RI

Stasys Goštautas

Balandžio 24 dieną grupė Amerikos menininkų nutarė atrasti M. K. Čiurlionį kaip kompozitorių, dailininką ir prozos poetą. Kombinacija buvo tokia sėkminga, kad du šimtai žmonių, susirinkę Rhode Island School of Design (RISD) auditorijoje, sutiko spektaklį audringais plovimais. Dešimt lietuvių, kurie dalyvavo pasirodyme, buvo labai patenkinti ir troško, kad kuo daugiau tautiečių ištaikytų progą pamatyti šią premjerą: galvojo apie pasirodymus Čikagoje, Washingtone ir Bostone, vėliau – Vilniuje ir kitose Europos sostinėse. Spektaklis to tiesiog reikalavo.

Viskas prasidėjo prieš penkerius metus, kai M. K. Čiurlionio mirties 100-ųjų metinių proga man teko skaityti paskaitą Lietuvos ambasadoje, taip pat vyko koncertas ir buvo eksponuojami M. K. Čiurlionio darbai. Paskaita buvo skaitoma anglų kalba, nes pagerbti puikaus kompozitoriaus ir dailininko atvyko daug diplomatų ir visuomenės veikėjų. Ross Rodney iš Washingtono archyvų, kilęs iš Sūduvos Kalvarijos, esančios netoli mano mamos gimtinės, padarė viską, kad Consuela Sherba, kurios vyras – jo giminaitis, galėtų visapusiškai atskleisti Čiurlionio talentą.

Kas gi jie buvo? Muzikos profesoriai iš Rhode Island (RISD) ir Brown universiteto, pasivadinę AUREA (The Alchemy of Music and Words), vadovaujami Consuelos Sherba (Consuelos tėvai kilę iš Kolumbijos, o jos senelis Carlos Eugenio Restrepo buvo šalies prezidentas 1910–1914 m.). Žymus dailininkas Cano – tolimas Consuelos giminaitis. Consuela – įdomi asmenybė, ji eina savo tėvų ir senelio pėdomis. Jos grupė turėjo progą pristatyti Čiurlionį ant scenos kaip muziką, dailininką ir poetą, pateikdama nepaprastai gražiai suderintą programą. Net Čiurlionio laiškų, straipsnių, poemų ir dienoraščio skaitymas buvo taikliai suskirstytas į tris skyrius: Leipzigas, 1901–1902; Vilnius, 1906–1907 ir Sankt – Peterburgas, 1908–1909. Po to skambėjo Čiurlionio, Bacho, Stravinskio, Debussy muzika ir netikėta staigmena – prancūzų kompozitoriaus Olivier Messiaeno, kuriam V. Landsbergis pristatė Lietuvos genijų, muziką, ir taip pat – puikaus estų kompozitoriaus Arvo Pärto kūriniai.

Programa prasidėjo nuo trumpos šių eilučių autoriaus improvizacijos, skirtos Čiurlioniui – kompozitoriui ir dailininkui, pripažintam abiejose srityse (straipsnio pabaigoje bus pateiktos šio pranešimo citatos). Po to ėjo tikras tour-de-force. Ant scenos sėdintys du pasakotojai (vienas su armonika) pradėjo skaityti ištraukas iš Čiurlionio laiškų ir dienoraščio. Visus nustebino tai, kad skaitymui buvo atrinkti laiškai, parašyti lenkiškai ir išversti į anglų kalbą. Daugiau nei 250 M. K. Čiurlionio laiškų yra leidžiami iš naujo, naujai verčiami ir papildomi. Dereko Okulizčiaus, Adomo Mickevičiaus universiteto profesoriaus dėka, pirmas laiškų tomas maketuojamas, antrasis irgi pasirodys dar šiais metais. Pagaliau galėsime skaityti laiškus tokius, kokie jie buvo parašyti. Iš 250 laiškų AUREA pasirinko maždaug 23 tekstus (ar jų ištraukas) ir tuoju po jų skaitymo styginis kvartetas, pritariant fortepijonui ir vokaliniam kvartetui „Schola Cantorum“, atliko atitinkamą muziką: Bacho, Mes-

Jaunystės draugai Eugenijus Moravskis ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis

siaeno, Pärto, Stravinskio, C. Debussy ir Čiurlionio kūrinius. Tuo pat metu milžiniškame ekrane buvo rodomos įspūdingos dailininko paveikslų skaidrės.

Kad visa tai būtų atlikta pagal Consuelos Sherba, grupės direktorės pasirinktą tvarką, jos grupė dirbo su nepaprastu entuziazmu ir meile, ir žiūrovai tai įvertino – buvo sužavėta.

Šiek tiek citatų iš šių eilučių autoriaus pranešimo. Lietuvių menininkas, kurį pristatė grupė AUREA, buvo Lietuvos kompozitorius ir dailininkas, pradėjęs kurti muziką būdamas dešimties, o tapyti ėmėsi nuo dvidešimt penkerių metų. Po dešimties

metų mirė nuo „nervinio išsekimo“.

Istoriškai buvo nedaug muzikų-dailininkų. Sąrašas labai trumpas: Felixas Mendelssohnas, Arnoldas Schoenbergas, Paulis Klee ir Vasilijus Kandinskis. Pirmieji du buvo daugiau muzikai, o Kandinskis ir Klee – teosofiniai dailininkai. Šiandien į šį sąrašą galima įtraukti dar tuziną sinestezinių kūrėjų, tokių kaip Carol Steen ir David Hockney.

Čiurlionis – vienas iš retų atvejų, muzikas-dailininkas, sukūręs naują meninį pasaulį. Reikia dar pridurti, kad jis buvo puikus poetas, rašęs proza, ir kaip Consuela prasitarė, „mes buvome nustebinti nepaprastų jo raštų galimybių ir tuo pat metu – vaikiško nuoširdumo ir nekalto“.

Jis pažinojo Jamesą McNeilą Whistlerį, kurio tapyboje gausu muzikinių pavadinimų. Tačiau jo tapyba toli gražu nebuvo muzikinė, Čiurlionis buvo profesionalus muzikas ir naudojo tą taisyklę tapybai. Pagaliau muzika yra abstraktus menas ir nieko nuostabaus, kad pirmieji abstrakcionistai buvo muzikai. Sinestezija, taip pat kaip ir sintezė, atvėrė duris abstrakcionistams.

Neminėsiu Čiurlionio tapytos muzikos. Pavyzdžių daug, juos galima išvysti ekrane.

Simbolizmas buvo jaudinantis judėjimas, pilnas energijos ir grožio, trukęs nuo 1890-ųjų iki 1914-ųjų. Tada tai reiškė naują gyvenimą, naują kraštą, naują meną ir naują laisvę, kuri žadėjo ateiti, žinoma, tik ne baisaus Pirmojo pasaulinio karo, kuris išžudė tiek jaunų menininkų, priešaušryje.

Grožis pasirodo daugeliu formų, nesirinkdamas vietos ir laiko, kad tik suteiktų džiaugsmo mūsų kasdieniniam gyvenimui. Tai dekoratyvus menas, pilnas gėlių, ornamentų, gražių mergaičių, išgalvotų daiktų. Simbolistai sukūrė klasikinę tikslą, proporciją, simetriją, harmoniją, kuri yra graži. Čiurlionio simboliai yra asmeniškai, privatūs, tamsūs ir dviprasmiški.

Nukelta į 8 psl.

Stasys Goštautas ir Consuela Sherba

Baltimorės šokių šventė suburs ir lietuvių poezijos gerbėjus

Dalia Cidzikaitė

Šių metų liepos 1–3 dienomis Baltimorės mieste vyksianti XV Šiaurės Amerikos lietuvių tautinių šokių šventė į atskirą, lietuvių poezijai skirtą renginį pakvies šio literatūros žanro autorius bei gerbėjus. Juk, pasak poezijos vakaro sumanytojos Gintos Remeikytės-Gedo, Baltimorės–Washingtono lietuviškos bendruomenės anksčiau garsėjo itin turtingu literatūros įnašu į lietuvių kultūrą – po Antrojo pasaulinio karo šiose bendruomenėse gyveno ir kūrė tokie lietuvių poetai kaip Kazys Bradūnas, Jonas Aistis, Antanas Vaičiulaitis, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Radauskas, Jurgis Blekaitis, Aleksandras Radžius ir kiti. Tad liepos 2 dieną rengiamas poezijos vakaras taps ypatinga Baltimorės ir Washington, DC lietuvių vizitine kortele.

Jaunystę Čikagoje praleidusi Ginta puikiai prisimena tame mieste kone kasmet gegužės mėnesį rengtus „Poezijos pavasarius“. Pasak jos, kadangi į šiųmetinę šokių šventę suvažiuos lietuviai iš įvairių kraštų, ir kilo mintis vieną tokio gausų dalyvių bei žiūrovų būrį kas ketveri metai sutraukiančio renginio vakarą paskirti lietuvių poezijai, siekiant pratęsti tarp Amerikos lietuvių gyvavusią tradiciją bei paskatinti ją plėtoti ir ateityje. Būtent taip – aktyviai ugdyti jaunesnes lietuvių rašytojų kartas – stengėsi poetas Bradūnas, su kuriuo Ginta susipažino Čikagoje. „Teko su juo aptarti savo pačios kūrybinius bandymus, – sako dvi vasaras laikraščio „Draugas“ redakcijoje studijų metais dirbusi Ginta. – Vėliau jis parėngė jaunų rašytojų poezijos rinkinį „Keturi.“ [Tokių būdų] Bradūnas parėmė ir išaugino keletą poetų kartų.“

Vakarą sudarys dvi dalys. Pirmoje dalyje bus prisiminti ir pagerbti kažkada Baltimorėje ir Washingtone gyvenę lietuviai poetai. Šioje dalyje jau sutiko dalyvauti Aisčio, Bradūno, Radžiaus ir Vaičiulaičio šeimos nariai. Jie trumpai pristatys savo vyrus, senelius, tėvus ar uošvius, perskaitys jiems labiausiai patinkančių jų eilėraščių. Vakarą rengėjai nori suteikti galimybę pasirodyti ir šiuo metu kuriantiems lietuvių poetams. Tad antroje dalyje dalyvaus tokie poetai kaip Jonas Zdanys, Diana Šarakauskaitė, Tomas Girnius. Savo poeziją skaitys ir vakaro sumanytoja bei organizatorė Ginta.

Vakaro metu taip pat bus galima įsigyti šių ir kitų rašytojų knygas, ir ne vien lietuvių kalba. Ginta kviečia autorius, o taip pat lietuviškas knygas vis dar leidžiančias ar parduojančias Amerikos lietuvių organizacijas, kaip antai „Draugo“ knygynėlis ir Vydūno fondas, aktyviai dalyvauti lietuviškų knygų mugėje, kurią sutiko tvarkyti Tomas Dundzila. Vakaru domisi ir Lietuvių tyrimo ir studijų centras, kuris galbūt galės parūpinti eksponatų, kaip antai poezijos popiečių ir vakarų plakatų lietuviškos poezijos tema.

Šiandien lietuvių poezijai skirti renginiai Amerikoje, galima sakyti, išgyvena tam tikrą pakilimą. Vien šiais metais įvyko jau trys poetinės popietės: dvi Čikagoje ir viena Washington, DC. Prieš keletą metų panaši šventė buvo suorganizuota Naujosios Anglijos lietuvių. Vis dėlto Baltimorėje vyksiantis poezijos vakaras bus išskirtinis, subursiantis įvairių kartų lietuviškos poezijos gerbėjus, priminsiantis turtingą rytinės pakrantės lietuvių literatūrinį gyvenimą ir galbūt nutiesiantis kelią naujai tradicijai.

Informacija apie liepos 2 dieną, šeštadienį, 7:30 val. v. vyksiantį poezijos vakarą jau yra paskelbta XV Šiaurės Amerikos lietuvių tautinių šokių šventės tinklalapyje: <http://sokiusvente2016.org/en/saturday-night-in-charm-city/>. Įėjimas į renginį nemokamas, bet rengėjai prašo iš anksto užsisakyti bilietą, kad žinotų, kiek svečių laukti. □

Kazys Bradūnas pristato poetą Tomą Venclovą. Poezijos dienos Čikagoje, 1989 m.

Jono Kuprio nuotr.

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS VĖJAS

Kaip Renesanso dievas, mėlyno aksomo mantija,
Ritmingai papuošta prastais žiedeliais geltonais,
Su palydovais ir juodais, kaip jo plaukai, varnais
Erdve kilnus pavasario benamis vėjas skrenda,
Uždegdamas mažytes mėlynas liepsnas pakrantėse,
Atimdamas namus švilpimo tonais, liūdesio pilnais,
Jis pasirodo nesuvaldomas ties miestais ir kalnais
Ir kaip karalius žengia priemiesčio vaikų benamių šventėj.

Jos milžiniškos akys liejas iš kaktos į erdvę,
Su paukščiais maišosi jo padriki plaukai juodi;
Jam pasiduoda be kovos aistringa žemė išdidi

Ir, lyg mergaitė netikėtai pabučiuota, sverdi.
O aš, užmiršęs viską žemėje, net savo vardą,
Pavasario laukais išsinešu Tave širdy.

HENRIKAS RADAUSKAS BEGALINIS LIŪDESYS

Ant melsvo fono – žvaigždės blyškios.
Naktis kaip ašara šviesi.
O žemėj žydi baltos vyšnios
Ir begalinis liūdesys.

Pavasario gėlė tyli
Žolėj geltoną veidą slepia,
Pasaulis liejasi ir kvepia
Liūdnam mėnulio spinduly.

Danguj apalpę žvaigždės guli.
Naktis betikslė ir šviesi.
O, senas, virpantis mėnuli,
O, begalinis liūdesy!

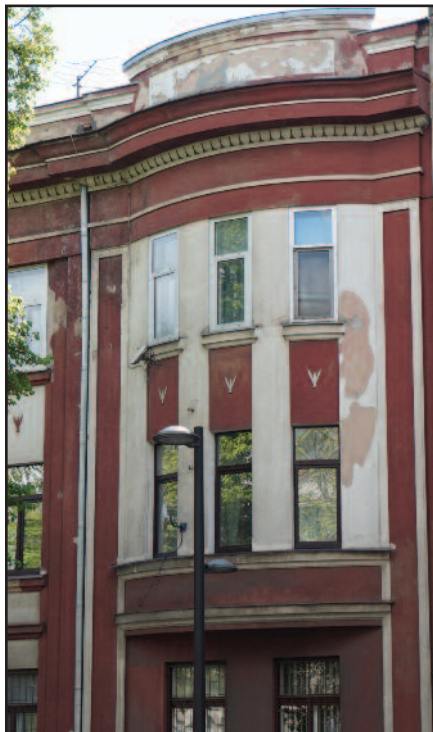
KAZYS BRADŪNAS KŪDIKIO SAPNAS

Mano gyvenimo pirmuose žingsniuose
Užmigęs, nubudau žieduos.
Ir sapnas kūdikio nuskrido,
Palikęs pabučiavimus veiduos.
Ir pamiršau, ką sielai jis kalbėjo,
Ir atsiminti niekaip negaliu –
Tik tai į dangų, į žvaigždes pasižiūrėjęs,
Imu ilgėtis jų.
Tada tikiu, kad paskutinę mano valandą
Kūdikio sapnas vėl pasivaidens...
Tik bus jau po pavasario, po vasaros,
Jau bus ir po vėlybojo rudens.

Čikagos „Poezijos dienų 1984“ plakatas

Iš naujo atrandamas prieškario Kauno dizainas ir stebina, ir kelia pasigėrėjimą

Šiame name gyveno kunigas R. Mikutavičius

„Pienocentro“ rūmai Kaune

Architekto S. Kudoko namo vidus

Algis Vaškevičius

Kaunas neseniai tapo pirmuoju Rytų ir Vidurio Europos miestu, gavusiu tarptautinės organizacijos UNESCO dizaino miesto statusą. Įdomu tai, kad šia neeiline proga Kauno miesto turizmo informacijos centras pristatė naują – ekskursiją „Kaunas – dizaino miestas“. Tai turbūt pirmas kartas, kai ekskursijos dalyviai gali pamatyti ne tik įdomius pastatus iš lauko, bet ir pasibelsti į privačius būstus, užėiti pas žmones, gyvenančius išskirtinio dizaino namuose ir butuose.

„Džiugu, jog Kaunas atsidūrė greta tokių miestų kaip Detroitas, Singapūras ar Budapeštas. Visi ženklai rodo, kad mes turime didžiulį savo miestą. Kaunas yra be galo įdomus. Svarbu atrasti miesto kryptį, savitumus, kurie būtų įdomūs. Tarpukario architektūros ekskursijos yra gerai lankomos net pačių kauniečių, nes tai padeda iš naujo atrasti savo miestą ir jo legendas“, – pristatydamas naująją ekskursiją kalbėjo Kauno mero pavaduotojas Simonas Kairys.

Po Pirmojo pasaulinio karo Kaunas tapo daugelio jaunosios kartos meno kūrėjų, dailininkų idėjų ir siekių išsipildymo vieta. Koks buvo to meto žmonių estetiškas skonis? Kaip Kaune išsiskleidė modernizmo ir *art deco* stiliai? Kaip puošėsi miestas prieš didžiulį šventės ar visą šalį sukvietusią Žemės ūkio ir pramonės parodas? Visa tai galima sužinoti maždaug dvi valandas trunkančios ekskursijos metu, kai galima pamatyti Kauną visai kitoki, nei daugelis įsivaizduoja.

Kai buvo surengta pirmoji paroda, kurios metu pristatytas Kauno *art deco* stilius, ji susilaukė didžiulio susidomėjimo, patys kauniečiai pamatė ir atrado visai kitą miesto veidą. Nutarta sukurti ekskursiją, kurioje kalbama apie tarpukarį, parodomas ištis unikalias detalės. Ekskursijos rengėjai pastebi, kad tarpukario architektūra atitiko to meto Europos madas, tačiau turėjo ir savitų detalių, kurios atskleidžia būtent lietuviškąją kultūrą.

Ekskursija prasideda prie Kauno soboro, trumpai pristatant jo istoriją, o vėliau tęsiasi iki pat Laisvės alėjos pradžios. Parodomas įdomios architektūros, su puošybos elementais namas, kuriame gyveno kunigas Ričardas Mikutavičius, prie laiptų į Vytauto parką gidas Jonas Oškinis įdomiai, atkreipdamas dėmesį į netikėtas detales pasakoja apie žymių, daugiausia tarpukario laikų pastatų architektūrą, su jais susijusias įdomias istorijas ir ten gyvenusių asmenybių gyvenimą bei likimą.

Čia galima sužinoti, kad Laisvės alėja turėjo tęstis ir toliau, planuojant iškasti tunelį, o tarpukariu funikulierius buvo planuotas visai kitoje vietoje – kylantis į Vytauto parką, kuris tuomet vadinosi Petro kalnu. Miesto legendos pasakoja, kad tam tikrų žmonių įkalbinėjimai ir kyšiai projektuotojams padėjo

apsispręsti, kad funikulieriui tinkamesnė vieta – Žaliakalnis.

Vytauto parkas dabar išgyvena ne pačius geriausius laikus, jį įsigiję privatūs asmenys neturi pinigų savo planams įgyvendinti, tad parko atgimimo dar tik laukiama. Kažkada čia virė gyvenimas, tarpukariu jaunimas leido vakarus, veikė istorinis restoranai, daug pramogų būta ir sovietmečiu, kai parke kas savaitę vykdavo gamybininkų šventės.

Čia pat neseniai pastatytas ir akmuo, žymintis buvusią krepšinio aikštelę. Užrašas ant akmens skelbia, kad „šioje vietoje 1919 metų liepos 13 dieną gimė Lietuvos sportinis judėjimas, išgarsinęs Lietuvą pasaulyje“. Iki to laiko krepšinis nebuvo populiarus, labiau mėgtas tinklinis.

Ekskursija toliau tęsiasi Vaižganto gatve, anksčiau vadinta Algirdo. Šioje gatvėje – daugybė įdomios architektūros namų, o lentelės ant jų liudija čia gyvenusius garsius Lietuvos žmones – aktorius, rašytojus, visuomenės veikėjus. Vienas žymiausių tokių pastatų – kunigo Antano Šmulksčio-Paparonio namas.

„Legendos pasakoja, kad jis buvo toks aktyvus lėšų prisikėlimo bažnyčiai rinkėjas, kad jų kažkiek užteko ir namui pasistatyti“, – žmonių pasakojimais dalinosi J. Oškinis. Kunigo namas – išskirtinis tarpukario statinys, kuriam būdinga romėniška stilistika.

Šiame name 1932–1937 metais gyveno rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas, nuo 1932 iki 1934 metų –

diplomatas, žurnalistas Juozas Purickis, nuo 1936 iki 1940 metų – visuomenės veikėjas, publicistas, „Židinio“ ir „XX amžiaus“ redaktorius Ignas Skrupskelis. Čia savo butą turėjo ir nuo 1935 iki 1951 metų gyveno mokslininkas Vytautas Andrius Graičiūnas su žmona, garsiąja aktore Une Babickaite-Graičiūniene, dar žinoma kaip Unė Bay. Jų butas buvęs ypatingas, modernus, apie jį rašoma neseniai išėjusioje interjero istorikės Linos Preišegalavičienės knygoje „Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940“.

„To meto dizainas ir estetika – pasididžiavimas tautiniais motyvais, nes Unė rinkdavo rūpintojėlius, ir tuo pačiu šiuolaikiški, modernūs daiktai, tokie kaip tualetinis staliukas, vos ne tiesiai parvežtas iš Paryžiaus. Be to, iš tų laikų yra išlikusi nuotrauka, kur U. Babickaitė pasipuošusi japonišku kimono. Toks buvo to meto skonis – eklektiškas stilius. Galėjo būti ir tautiškų dalykų, bet reikėjo ir egzotikos“, – pasakojo gidas.

Pasivaikščiojus Vaižganto gatve, ekskursijos dalyviai leidžiasi laiptais į Vinco Mykolaičio-Putino gatvę ir pakeliui gali aplankyti itin įdomų objektą – šlaito terasoje pastatytą vyriausiojo miesto architekto Stasio Kudoko vilą. Stasys Kudokas (1893–1988) – garsus inžinierius, architektas. Mokėsi Panevėžyje ir Sankt Peterburge, baigė Kauno meno mokyklą, 1924–1930 metais mokėsi karališkojoje aukštojoje architektūros mokykloje Romoje. 1944 metais jis pasi-

Nukelta į 5 psl.

Architekto S. Kudoko namo vidus.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

1966 m. bute apsigyveno režisierius Vytautas Balsys

traukė į Vokietiją, nuo 1949 metų gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose, mirė Los Angeles 1988-aisiais.

Šis architektas buvo aktyvus kovų su bolševikais dalyvis Panevėžio batalione, o tarp garsiausių jo suprojektuotų pastatų – Kauno karininkų ramovė (su inž. K. Kriščiukaičiu), 6-osios gimnazijos rūmai Kaune, Kauno aukštesnioji technikos mokykla, Alksninės Kristaus Atsimainymo bažnyčia Vilkaviškio rajone, taip pat Tėvų pranciškonų bažnyčia, salės ir vie-nuolynas Toronto mieste Kanadoje, Visų Šventųjų bažnyčia Čikagoje ir kiti.

600 kvadratinį metrų ploto namas, kurio frontoną puošia skulptoriaus Broniaus Pundžiaus bareljefas, buvo statomas, kai architektas laukė gimstant vienintelio savo sūnaus. Todėl ir namo fasade skulptorius pavaizdavo motiną, kuri laiko kūdikį ant rankų. Dabar šiame name gyvena keturios šeimos, ir viename iš butų įsikūrusi jauna mergina leidžia užėiti vidun bei pasigėrėti originaliu interjeru. Jis ištisį įdomus, butas išsidėstęs per du aukštus, antrajame – miegamasis. Išlikusios ir senosios spintos, ir kiti baldai, įdomios interjero detalės.

Šių ekskursijų rengėjai siekia miestiečiams atverti kuo daugiau tokių privačių interjerų, kad nereiktų visą laiką lankytis pas vieną ir tą patį buto savininką. Žinoma, tokių atvirų žmonių rasti sudėtinga, tačiau tai ir yra ekskursijos išskirtinumas, nes galima pamatyti, kaip gyvena paprasti kauniečiai, nusprendę namų interjere išlaikyti unikalų tarpukario stilį.

„Ši ekskursija leidžia pažinti, koks buvo Kaunas prieš šimtą metų. Iš tiesų miestas buvo su-

skirstytas į medinį ir mūrinį miestą. Tarpukario valdžia primygtinai reikalavė, kad būtų statomi mūriniai pastatai, o mediniai griauunami. To meto architektai mėgo pastatus dekoruoti tautiniais motyvais, todėl galima sutikti tulpių, lelijų, sauliu, žvaigždžių ar kitų simbolių”, – sakė J. Oškinis.

Apie tai, kad vis daugiau kauniečių ir miesto svečių domisi Kauno dizainu, liudijo ir tradicinės „Dizaino savaitės” renginiai, kuriuose antrąjį šių metų gegužės savaitgalį dalyvavo daugybė žmonių. Šiomet renginių centru tapo pačiame Kauno centre įsikūrę buvusios garsios prieškarinio bendrovės „Pienocentras” rūmai. Visuose keturiuose erdvaus ir originalaus dizaino rūmuose visą savaitę virė gyvenimas – vyko parodų pristatymai, seminarai, veikė kūrybinės dirbtuvės, buvo skaitomos pasakaitos.

„Pienocentro” administracinių rūmų projekto konkursą 1931 metais laimėjo architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, jų statyba tęsėsi iki 1934 metų. Šie rūmai 1937 metais tarptautinėje parodoje *Exposition Internationale des Arts et des Techniques* Paryžiuje buvo apdovanoti garbės diplomu ir bronzos medaliu.

Vienoje iš pastato erdvių šįsyk buvo atkurtas 1966 metų butas su to meto baldais, interjero detalėmis, namų apyvokos daiktais. Buvo galima sugrįžti 50 metų į praeitį ir pažiūrėti, kaip tada gyveno kauniečiai. Iš viso pastate veikė per 30 įvairiausių parodų, tarp kurių darbų – net siuvinėjimas ant automobilių, čia buvo pristatoma ir jau minėta L. Preišegalavičienės, ir nauja Marijos Drėmaitės knyga „Progreso meteoras. Modernizacija ir pramonės architektūra Lietuvoje 1918–1940 m.” □

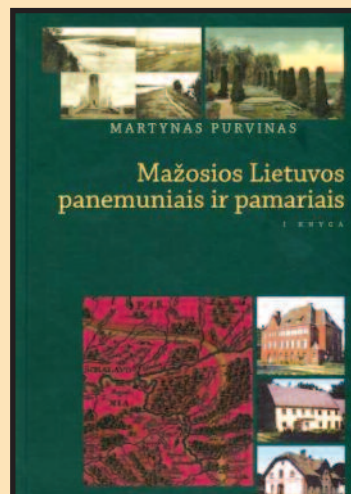

S. Kudoko namo išorė.

Kelionė Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais

Algirdas Mikas Žemaitaitis

2015-ųjų metų pabaigoje pasirodė Lietuvos istorijos ir etnografijos mylėtojų laukta Martyno Purvino knyga iš serijos „Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais”. Tai puikaus dizaino ir geros poligrafinės kultūros leidinys su iliustracijomis (gyvenviečių aprašymo santr. vokiečių ir rusų kalbomis, 344 p., tiražas 1500 egz.), skirtas buv. Raginės apskrities senųjų gyvenviečių prie Nemuno istorijai, kurį išleido VšĮ „Vorutos” fondas Trakuose.

Darbštusis Valstybinės Jono Basanavičiaus ir kitų premijų laureatas, Pagėgių krašto garbės pilietis, Lietuvos kultūros paveldo tyrėjas, senųjų kaimų, liaudies architektūros žinovas, kraštovaizdžio ir urbanistikos vertintojas, pedagogas, publicistas ir enciklopedininkas, doc. dr. Martynas Purvinas nuo 1980 m. tyrė Mažosios Lietuvos kultūros paveldą, surinko gausią istoriografinę medžiagą ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje. Šio krašto tema jau išspausdinta ne viena jo monografija, knyga ar žinytas.

Knyga iliustruojama autoriaus ir kitų 1990–2000 m. darytomis nuotraukomis. Kelionė laiku pradedama nuo buvusios valstybės sienos tarp gretimų valstybių (Vokiečių ordino valstybės, vėliau Prūsijos kunigaikštystės, Prūsijos valstybės, Vokietijos imperijos iš vienos pusės bei LDK, Abiejų Tautų Respublikos, Rusijos imperijos iš kitos pusės), toliau aprašomos žemyn upe buvusios senosios gyvenvietės abiejuose Nemuno krantuose. Iš pradžių aprašoma buvusi pasienio gyvenvietė Smalininkai, Kasikėnai dešiniajame krante, tada persikeliamas į kitą pusę (dab. Rusijos valdomame Karaliaučiaus krašte (Kaliningrado srityje)) – Šilėnai, Senieji ir Naujieji Lubėnai, vėl grįžtama į Lietuvą (Viešvilė, Pagulbiniai ir Antgulbiniai (Baltriskės)), tada vėl atgal į kairįjį krantą (Trapėnai, Būdupėnai, Treibgiriei ir Mėžiai), vėl į dešinį krantą (Baltupėnai, Še-reiklaukis ir jo dvaras) ir baigiama kitame krante (Ažuolynai, Nemunija, Raudžiai ir Bambė, Eisuliai, Tusainiai ir Karlsbergas, Raginė, Raginės Sendvaris ir Naudvaris).

Pateikiama kiekvienos gyvenvietės vystymosi istorija, gyventojų skaičius, tautybė ir tikyba (pagr. ev. liuteronų), parapijos, kapinės (faktiškai beveik sunaikintos), žemės ir pievų plotai, gyvulių skaičius, pajamos ir mokesčiai, pastatai, keliai, pramonė, amatai, kultūrinė veikla ir kiti statistiniai duomenys nuo seniausių laikų iki šių dienų. (Beje, šių gyvenviečių aprašymai jau buvo skelbti nacionaliniame Lietuvos istorijos laikraštyje „Voruta”).

Visa tai pateikiama suprantamai ir vaizdingai, tad perskaičius šią knygą matome koks tai buvo gražus, tvarkingas, ekonomiškai pajėgus ir kultūringas kraštas, o dabar beveik viskas po Antrojo pasaulinio karo barbarų sunaikinta, net vietovardžiai ir hidronimai pakeisti rusiškais.

Su nekantrumu lauksime naujų leidinių apie šį tragiško likimo kraštą.

Trumpai apie Karaliaučiaus kraštą

Per karą ir pokariu Rytpūsioose žuvo ~614 000 žmonių, sunaikinta 735 gyvenvietės ir kaimai (~15 proc. visų buvusių; daugiausia nukentėjo Klaipėda, Tilžė, Pilkalnis, ypač Karaliaučius, pagrindinių mūsų vietose buvusios gyvenvietės ir kt.). Karo veiksmai

mažai palietė tik Nemuno deltą, pamarij; išliko beveik nepaliestų gyvenviečių ir sodybų, bet jas niokojo įsiveržę sovietų kariai ir jų tal-kininkai.

Jau įvykęs teritorijų pasidalijimas J. Stalino siūlymu Potsdamo konferencijoje (1945 m.) patvirtintas *de facto*. Pagal ją SSRS laikinai administruoti atiteko 15 918,35 km² (40,4 proc.; 2416 km², t. y. Klaipėdos kraštas, buvo prijungtas prie LSSR), Lenkijai – 23 489,40 km², arba 59,6 proc. R. Prūsijos teritorijos.

Antrasis pasaulinis karas ir jo rezultatai iš esmės pakeitė R. Prūsijos (ir M. Lietuvos) gyventojų sudėtį bei teritorinį kraštovaizdį. 1945 09 01 Kionigsbergo srityje užregistruoti 139 902 vietiniai gyventojai (seni vyrai, maži vaikai ir moterys), 1946 06 01 – 116 737 vietiniai gyventojai (dalis mirė iš bado). 1947 m. pavasarį buvo parengtas jų iškėlimo iš srities į SSRS okupacinę zoną Vokietijoje planas (1947 10 11 ir 1948 02 15 tuo klausimu priimti du SSRS MT nutarimai). Ši akcija vykdyta organizuotai – *vokiečiai* pirmiausia iškeldinti iš pajūrio pakrančių ir pasienio su Lenkija regionų, po to – iš kitų vietovių; iškeldinamieji buvo vežami traukinių ešelonais keliais srautais: 1947 10 22–11 30, 1948 03 16–04 15, 1948 08 21–10 02. Akcijos metu 1947–1948 m. į VDR atvyko 99 481 asmuo. Dar 3487 vadinamieji *Kaliningrado vokiečiai* į VDR iškelti iš Lietuvos 1951 05 10–12. Pagrindinį naujakurių srautą 1945–1946 m. sudarė demobilizuoti kariai, 1945 m. vasarą ir rudenį daugiausia apsigyvenę Karaliaučiuje, Tilžėje, Įsrutyje (iš pradžių jie į kaimus beveik nesikėlė). Masinis žemės ūkio darbininkų atkėlimas pradėtas po 1946 06 21, kai SSRS MT paskelbė Kaliningrado srities ūkio atkūrimo priemones. 1959 m. pagal gyventojų surašymą Kaliningrado srityje buvo 77,57 proc. rusų, 9,36 proc. baltarusių, 5,84 proc. ukrainiečių, 3,48 proc. (21 262) lietuvių, 0,74% žydų. 2010 m. – 941 873 gyv., iš jų – 9769 (1,1 proc.) lietuvių.

Rusijai atitekusioje buv. R. Prūsijos dalyje 1946–1950 m. buvo patvirtinti visiškai nauji pavadinimai, neturėję jokių sąsajų su šio regiono praeitimi. Keičiant pavadinimus, orientuotasi į tai, kad naujų vietovardžių reikšmės būtų suprantamos Kaliningrado srities naujakuriams, antra vertus, bent iki XX a. 6 dešimtmečio buvo aktualus ir *istorinės rusų teisės* mitas, leidęs rusų / sovietų kultūros reikšmių įtvirtinimą Kaliningrado srityje pateikti kaip neva *tiesos atkūrimą*. 1946 07 04 SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas (ATP) pervadino Karaliaučį į Kaliningradą, 1946 09 07 Rusijos SFSR ATP patvirtino 14 rajonų centrų rusiškus pavadinimus. Daugumos Kaliningrado srities gyvenviečių nauji pavadinimai patvirtinti 1947 11 17, 1950 07 05 ir kitais RSFSR ATP įsakais. Keičiant visą toponimiką, buvo šalinamos regiono sąsajos su praeitimi, įtvirtinant jo priklausomybę SSRS. Dabartinė militarizuota Kaliningrado sritis – placdarmas būsimoms Rusijos kovoms su Vakarais. □

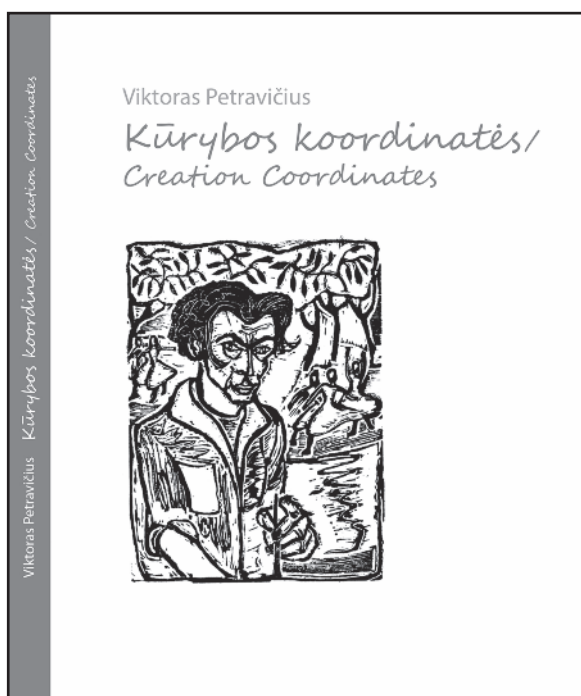
Viktoro Petravičiaus grafika suspindėjo Vilniuje

Viktoras Petravičius. Linų brukėjos

Kazys Bradūnas (k.) ir Viktoras Petravičius Čikagoje, 1970

Parodos katalogas „Viktoras Petravičius. Kūrybos koordinatės“

Vytauto Kasiulio dailės muziejuje Vilniuje gegužės 12 d. atidaryta jubiliejinė personalinė garsiojo lietuvių dailininko Viktoro Petravičiaus (1906–1989) paroda „Kūrybos koordinatės“.

Parodą atidarė V. Kasiulio dailės muziejaus vadovė Ilona Mažeikienė, atkreipusi dėmesį, kad be Lietuvos muziejuose saugomų dailininko kūrinių, stengiamasi parodyti kuo daugiau privačiuose rinkiniuose esančių ir atskiriems asmenims autoriaus dovanotų dailininko darbų (iš viso rodoma 120 kūrinių). Parodos koordinatore Regina Urbonienė dėkojo visiems, paskolinusiems dailininko darbus parodai. Priminė, jog ši V. Petravičiaus paroda – jau šešta Lietuvoje. Pirmoji buvo surengta daugiau nei prieš keturiasdešimt metų, 1969-aisiais. Parodos atidarymo diena sutapo su dailininko gimtadieniu; šiemet jam būtų sukakę 110 metų.

Parodos kuratorė dr. Ingrida Korsakaitė pabrėžė, kad dailininkas buvo vienas ryškiausių ir įdomiausių Lietuvos grafikų, o jo kūriniai yra lietuvių grafikos viršukalnė. „Fantastinėse gamtos ir architektūros vizijose jis piešė liaudiškas lietuviško sodžiaus varpines ir gotikinę Zapyškio bažnyčią, Eifelio bokštą ir Koliziejų, o Union Piero sodybą pavertė rojais žemėje įvaizdžiu. Ant Michigano krantų apgyvendino baltų dievus, toteminius galvijus ir paukščius. Didelio, dažniausiai vertikalios formos, monumentalios taktikos, daugiabalsės ir daugiareikšmės kompozicijos, įkūnijančios nuolatinį vitališką vyksmą, erd-

vės ir laiko beribiškumą, lėmė bendrą epinę 8-ojo ir ypač 9-ojo dešimtmečio Petravičiaus kūrybos dvasią. Spontaniška, intuityvi, racionalioms struktūroms nepasiduodanti jo grafika savaip modeliavo kosmosą, binarinėmis žemės ir dangaus, saulės ir mėnulio, moters ir vyro opozicijomis ryškino pasaulio tvarką“.

Atidarymo metu pristatytas ir meniškai apipavidalintas (dailininkė Loreta Uzdraitė) parodos katalogas (lietuvių ir anglų kalbomis), kurį sudaro I. Korsakaitės įvadinis straipsnis „Ties pasakos ir tikrovės paribiu“; albumas; katalogas; svarbiausios gyvenimo ir kūrybos datos; rinktinė bibliografija.

Renginyje taip pat muzikavo Balio Dvariono dešimtmetės muzikos mokyklos postfolkloro ansamblis „Šilo paukščiai“ (vadovė – mokytoja Irma Asinavičienė).

Renginio pabaigoje parodytas 1982 m. JAV televizijos (WNIT-TV, redaktorius Michael Beatty) sukurta dokumentinis filmas apie V. Petravičių, kuris tais metais buvo išsamiai pristatytas „Draugo“ kultūriniame priede. Filme matome tikrą dailininko individualumą: prie šio krašto nepritapusi individuali, kalbantį beveik vien jam pačiam suprantama anglų kalba; visada apaugusi žilais plaukais, nesišutusi, apsirengusi namų darbo megztiniu, įdegusi indėnų genties vado veidu. Tai V. Petravičius, buvęs ir tebesantis jaunas, gaivališkas, poetiškas. Tai atspindi ir žinomi paties dailininko žodžiai apie savo

kūrybos metodą: „Aš žinau, kad aš dirbu kaip Petravičius. Man rodos, kad aš neseku niekuo. Tai, ką padarau, yra mano.“

Grafikas ir tapytojas Viktoras Petravičius 1935 m. baigė Kauno meno mokyklą ir M. Dobužinskio dekoratyvinės grafikos studiją. 1935–1938 m. mokėsi Nacionalinėje aukštojoje dailių menų mokykloje (Conservatoire Nationale des Arts et Metiers) ir Nacionalinėje dailiojo ir taikomojo meno akademijoje (Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts) Paryžiuje. 1938 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Priklausė „Formos“ dailininkų kolektyvui. 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje už iliustracijas lietuvių liaudies pasakai „Gulbė karaliaus pati“ buvo apdovanotas Didžiuoju prizu. 1939 m. Kaune surengė personalinę tapybos ir grafikos darbų parodą. 1940–1941 m. dėstė Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute. 1944 m. su šeima pasitraukė į Austriją, 1945 m. apsistojo Vokietijoje. 1949 m. emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas ir apsigyveno Čikagoje. 1949–1972 m. dirbo pedagoginį ir kūrybinį darbą. Nuo 1962 m. buvo Čikagos M. K. Čiurlionio meno galerijos direktorius. Sukūrė iliustracijų medžio ir lino raizinių technika, estampų; nutapė paveikslų; išraižė daug ekslibrisų, iš jų seriją 400 metų pirmosios lietuviškos knygos sukakčiai paminėti.

Nukelta į 7 psl.

Parodos atidarymo akimirka

Atkelta iš 6 psl.

Apie V. Petravičiaus kūrybą išeivijoje ir Lietuvoje daug rašyta – nuo M. Vorobjovo iki I. Korsakaitės ir G. Jankevičiūtės, nuo J. Kaupo iki A. Kezio ir H. Nagio. Jis pristatytas ir kaip „kūrėjas romantikas” (E. Holenderis), kaip „įkūnytų pasakų” (J. Maceinienė) kūrėjas, kaip „senovinės buities gelmės” (L. Andriekus) atskleidėjas, kaip „lietuviškojo aitvaro lobių” (K. Bradūnas) nešėjas. Jis apibūdinamas ir kaip „lietuviškumo įvaizdintojas” (G. Jankevičiūtė). V. Petravičius mėgdavo kartoti Gogeno posakį apie „grįžimą prie vaikystėje pamiltų arkliukų”, t. y. skelbė meilę pirmapradiškumui – pirmykštės būties harmonijai bei paprastumui.

Glaustai pristatant, išskirtinos trys V. Petravičiaus veiklos sritys: grafikos ciklai, knygų grafika ir jo pedagoginis darbas. Ekspresionizmo ir modernistinės jo atšakos – primityvizmo – stilistika V. Petravičius sukūrė savo žymiausius Nepriklausomybės laikotarpio kūrinius – lietuvių liaudies pasakų „Gulbė, karaliaus pati” (1937) ir „Marti iš jaujos” (1938) iliustracijas, iš karto užėmusias reikšmingą vietą Lietuvos knygos meno raidoje. Knygą „Gulbė karaliaus pati”, pasiūlius pačiam autoriui, rūpestingai išleido bibliofilų draugija „XXVII knygos mėgėjai” ir kartu su kitais savo leidiniais eksponavo Tarptautinėje meno ir technikos parodoje, surengtoje 1937 m. Paryžiuje. Knyga tada pelnė parodos Didįjį prizą spaudos meno kategorijoje.

V. Petravičius vienas pirmųjų lietuvių grafikoje įdiegė autorinės dailininko knygos (livre d’artiste) žanrą, kurio puikių pavyzdžių galėjo matyti Paryžiuje. Dvylika „Marčios iš jaujos” egzempliorių, apipavidalintų kaip dailininko knyga, autorius skyrė bičiuliams (vienas egzempliorius saugomas Lietuvos dailės muziejuje). Tai tikras teksto ir vaizdo lydinys. V. Petravičius iliustravo ir lietuvių rašytojų Sofijos Kymantaitės–Čiurlionienės, Fausto Kiršos, Liūnės Janušytės, Antano Rūko, Balio Sruogos knygas. Sukūrė viršelius trims Kazio Bradūno poezijos rinkiniams: „Devynios baladės”, „Morenų ugnys”, „Sidabrinės kamanos”.

V. Petravičiaus linoraižiniais iliustruota ir knyga „Dainos. Vieux chants Litوانيens”, pirmą kartą pasirodžiusi 1948 m. Freiburge, okupuotos Vokietijos prancūzų zonoje. Ją parengė tada neseniai Lietuvą palikusi kultūros veikėja Gražina Krivickienė-Gustaitytė (1908–1998), įžangos žodį parašė dr. Jonas Balys. Dauguma šių knygų rodomos ir parodoje.

Pagaliau ne mažiau reikšminga ir dailininko pedagoginė veikla, nors kartais perdėtai rašoma apie jo nepraktiškumą ir nepritapimą prie užsienio gyvenimo sąlygų. 1940–1941 m. jis dėstė Kauno taikomosios dailės mokykloje, 1941–1943 m. – Vilniaus dailės akademijoje. V. Petravičius pasireiškė kaip dailės gyvenimo organizatorius: kurį laiką vadovavo UNRRA įkurtam International Art Institute, įsteigė privačią dailės studiją, kuri buvo pakankamai populiari ir davė pajamų. 1946 m. jis surengė didelio pasisekimo sulaukusią lietuvių dailininkų kūrybos parodą Schongau, dalyvavo leidžiant lietuvių grafikų kūrinių aplanką. 1962 m. atidarė privačią dailės studiją, o 1962–1964 m. buvo Čiurlionio galerijos direktorius Čikagoje.

Kadaise apie dailininko parodą Čikagoje poetas K. Bradūnas rašė: „Poezijos kupinose V. Petravičiaus abstrakcijose nebėra tos tragiškai kruvinos dažų konvulsijos ar beviltiškai juodos bedugnės nasrų. Nebėra nė to šių dienų mene dažno atsitiktinumo. Viskas balansuotai apgalvota, lyriškai ir intymiai išjausta. Prieš akis skleidžiasi būties šypsena, kurios nei vulgarios sistemos, nei piktojo rankos nepasiekia sunaikinti. Šitokią būti pamatyti ir suvokti yra tikra atgaiva trumpaamžių rūpesčių ir nežinios prislėgtai žmogaus dvasiai.”

Ieškodami kultūros tautiškumo XXI amžiuje dažniau prisiminkime ir V. Petravičiaus grafikos meno jėgą bei grožį.

Parengė G. M.

Komentaras apie komentarą

efoto.lt nuotr.

Aldona Žemaitytė

Teko kurį laiką pakeliauti po Europą, o prieš Spaudos dieną užsiimti Žurnalistų sąjungos kūrybinių konkursų reikalais. Tad uždelsiau atsiliepti į didžiai gerbiamo Prano Visvydo komentarą, skirtą mano komentarui apie Šarūno Saukos, Lietuvos nacionalinės literatūros ir meno premijos laureato, parodą „Žmogus Saukos veidu“, šį pavasarį veikusią Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje. Matyt, ta paroda yra kietas riešutėlis, jei kolega komentatorius P. Visvydas ėmė ginti meną, kurį pavadino humoristiniu, ir tiek. O, kad būtų tik tiek...

Ko gero, nesu apdovanota tokiu subtiliu humoro pajautimu, kaip gerbiamas mano oponentas. Nepaisant to, drįstu šiek tiek paprieštarauti jo išdėstytiems argumentams „Draugo” kultūrinio Priedo Nr. 12 (2016 m. kovo 26 d.) numeryje. Drįstu tai daryti, kadangi nuomonių apie minėtą parodą išgirdau įvairių, bet persvara būtų tarsi ir mano pusėje. Vieni parodų lankytojai pasibaisėjo, kiti pasibodėjo minėta paroda, o klaipėdietis menotyrininkas, stengdamasis išlikti neutralus, vis dėlto pasakė, kad savo dukteriai neleistų lankytis minėtoje parodoje.

Stengsiuosi savo požiūrį į saukiškus reikalus išdėstyti kaip galima neutraliau, kiek pavyks tai padaryti tokiai kategoriškai personai, kokia esu nuo pat jaunystės. Sovietmečiu mano kategoriškumą daug kas palaikė drąsa, o kai kam taip nepatiko, kad buvau išsviesta iš „Nemuno” apybraižų skyriaus vedėjos pareigų. Drauge su poetu Valdu Kukuliu, kad nekompromituotume jaunimo žurnalo savo kitonišku požiūriu į sovietinę tikrovę. Mes iškeliavome tarsi į niekur, nes atskalūnų visur prisibijoma...

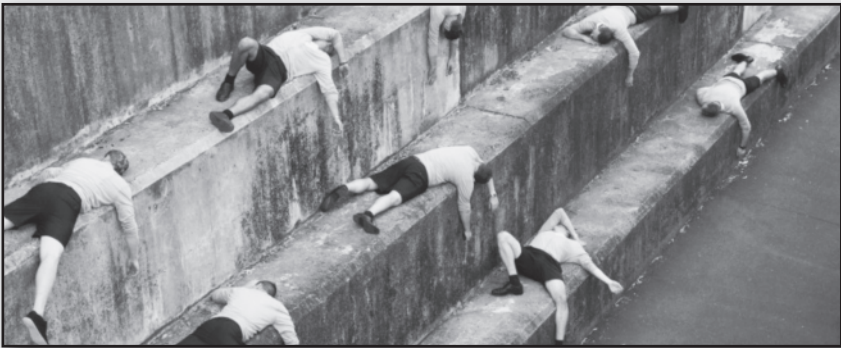
Niekada, dievagojuosi, nepaminau, kad Prano Visvydo, subtiliai jaučiančio pasaulio ir žmogaus sielos virpesius, kad man jo „samprotavimai pasirodė pernelyg šventuoliškai naivūs” (cituoju gerbiamą komentaro autorių). O ne! Jokio šventuoliškumo P. Visvydo tekste nė su žiburiu nerasi. Gal tik pernelyg idealizuotą žmogaus sielos pervartą... Bet Šarūnas Sauka Lietuvos dailininkų padangėje yra pernelyg išskirtinis reiškiny. Gal jame esama tam tikro kai kuriems menininkams būdingo liguistumo, kuris reiškiasi, mano požiūriu, visai neanekdotiškuose jo kūrinių siužetuose. Mano įsitikinimu, Š. Sauka visai nesiekia tobulinti pasaulio per savo paveikslų siužetines istorijas. Didysis rusų sielos psichologijos žinovas F. Dostojevskis rašė, kad „žmogaus siela – tai mūsų laukas, kur Šėtonas su Dievu kovoja”. Kaip apmaudu, kad daugeliu atvejų Šėtonas nugali ir tą sielą paskandina kosminėje tamsoje...

„Ar nuo senųjų epochų primityvizmo nepasiekėme pažangos?” – klausia Pranas Visvydas. Bijau, kad ne. Tai yra tikras kiaulystės dėsni, tik kiauliškumas, tobulėjant technologijoms, tampa rafinuotesnis. O gal dar bjaurėsnis... Tai, mano nuomone, atspindi ir Šarūno Saukos paroda tiems, kurie įsigilina į jo koncepciją – siekį pasinaudoti anatomija ir paversti žmogų satanizmo užvaldytu idiotu. Vėl išsireiškiau pernelyg aštriai, įžeisdama žmones, turinčius jautrią klausą?

Gerbiamas Pranas Visvydas savo komentare parašė, kad matė vieną Š. Saukos reprodukciją „Vakaras prie laužo” ir dar keletą įvairiuose žurnaluose. Sakyčiau, per mažai, o jo minėtos jaunos performansų ir instaliacijų dailininkės palankus tekstas apie kolegos Saukos parodą dar nieko nereiškia prieš daugelio žmonių, mačiusių šią parodą, pasipiktinimą ar pasibjaurėjimą. Tai yra, bjaurėjimasi apnuogintu suvulgarėjusiu padaru, puotaujančiu prie besidraikančių savo ir savo sugėrovų kūno dalių...

Vadinkite mane konservatyvia, bet nesu mėgėja šiandieninio modernizmo, kuris lipa kopėčiomis į dangų, norėdamas nežinia ką pasiekti. Tikriausiai tuštumą, kurios jau pernelyg apstu šiandienos žmonių sielose ir aplinkoje. Tokių, kaip aš, ieškančių dvasios ramybės šiame neramiame laike ir iš proto besikraustančiame pasaulyje, yra, ačiū Dievui, nemažas būrys. Su Šarūnu Sauka jiems nepakeliui. Jie tausoja savo nervus, kurie pastoviai dirginami nuolatinio įvairių medijų kartojimo apie karines įtampas, žmogžudystes, vagystes, paleistuvavimą ir t. t. Tai jau tapo vakarine „malda”, kurią ne tik išgirsti, bet ir pamatai atsidaręs savo televizorių vakaro žinioms... □

Kultūros kronika

Gegužės 13–14 dienomis Lvovo vaikų festivalyje vyko antroji Lietuvos ir Ukrainos iliustruotojų kelionė. Menininkų kūrybinių dirbtuvių vaikams „karavanas“ apvažiavo šalies Vakarus: iš Lvovo į Rožniativą, Ivano Frankivską ir Ternopilį. Ture dalyvavo dailininkai Ieva Babilaitė ir Paulius Juodišius, teatro režisierė Saulė Degutytė ir jų kolegės iš Ukrainos Natalija Gaida ir Hanna Zviaginceva. Lietuvos kultūros instituto koordinuojamas projektas „Lietuva-Ukraina: kultūros partnerystė 2016“ pavasario etapo pabaigai taip pat pristatė garsios lietuvių šiuolaikinio meno kūrėjos Eglės Budvytytės performansą Kijevo gatvėse „Choreografija bėgančiam patinui“.

Gegužės 11 dieną prasidėjusio tarptautinio Kanų kino festivalio organizuojamoje kino mugėje „Le Marché du Film“ gegužės 11–20 dienomis dalyvavo ir Lietuvos kino industrijos atstovai. Paviljono ekranuose rodytos naujausių lietuviškų filmų ištraukos bei kino projektų anonai. Lietuvos kino centro išleistuose leidiniuose „Shoot in Lithuania“ ir „Lietuviški filmai“ mugės lankytojams pateikta papildoma naudinga informacija apie kino projektus bei kino gamybos paslaugas. Specialiuose kino industrijos profesionalams skirtuose seansuose bus parodytas Igno Miškinio filmas „Karalių pamaina“.

Jungtinės Karalystės muzikos festivalis „The Great Escape“ pristatė visą savo šių metų programą. Joje – net keturi lietuvių atlikėjai ir grupės: Alina Orlova, „Condor Avenue“, „Deeper Upper“ ir „Without Letters“. Pasirodymui „The Great Escape“ besirengiantys lietuvių atlikėjai gegužės 14 d. surengė bendrą koncertą „TGE16 Preperty“ Vilniuje menų fabrike „Loftas“. Visos šio koncerto metu surinktos lėšos skirtos finansuoti Lietuvos atlikėjų dalyvavimą šiame festivalyje.

Gegužės 10 dieną rašytoja Paulina Pukytė kartu su latvių rašytoja Māra Zālīte ir estų autoriumi Ilmaru Taska pristatė savo kūrybą Europos Literatūros festivalyje Londone. Šių autorių kūryba išleista rinkinyje „Best European Fiction“ (2016, Dalkey Archive Press). Rašytojai skaitė ištraukas iš savo kūrybos, su žurnaliste Rosie Goldsmith diskutavo apie literatūros ir kalbos ypatumus, tremtį bei migraciją. Paulina Pukytė yra išleidusi grožinės literatūros knygas „Jų papročiai“ (2005, Tyto Alba), „Netikras zuikis“ (2008, Apostrofa) bei „Bedalis ir labdarys“ (2013, Apostrofa). Pastarosios dvi knygos buvo išrinktos į Metų knygos penketuką, o knygos „Bedalis ir labdarys“ fragmento vertimas įtrauktas į „Best European Fiction“ rinkinį.

Čiurlionis

Atkelta iš 2 psl.

Žmogus gyvena apsuptas grožio. Cervantesas ir Shakespearas, didieji klasikai, mirę prieš 400 metų, išgarsėjo tuo, kad mokėjo atskleisti grožį. Čiurlionis irgi mėgo grožį, nors jis vengė piešti moterį banguojančiais plaukais. Stendhalis sakė, kad grožis mus nuves į laimę, Dostojevskis rašė, kad grožis išgelbės pasaulį. Plotinas – kad gėris yra gra-

žus. Gal todėl *art nouveau* ir įvardytas kaip turtingiausias laikotarpis meno istorijoje.

Čiurlionis bandė sulaužyti meno šablonus, jis ėmėsi „klausytis akimis“ ir „matyti ausimis“. Šiandien jis pripažintas kaip tarptautinis sinestezijos menininkas, pasukęs meną abstraktumo kryptimi. Jis didelis ir kaip kompozitorius, ir kaip dailininkas.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Iš dienoraščių

Eina eina debesis didelis, pilkas, o ten juodas slenka, o saulė šviečia, ir šešėlis eina pirm manęs per žemę, per žalią gyvenimo lauką, net pašoka prieš mane... Einu. Kaskart pilkyn, tamsyn, bet einu vis toliau, norėdamas rasti kažką šviesiausią savo kelionės gale... Visa buvo šviesa, o dabar kaskart tamsyn, gal ir audra bus – tokie juodi debesys.

Bet reikia turėti šviesą su savimi, iš savęs, kad šviestum tamsybėse visiems ant kelio stovintiems, kad jie išvydę patys rastų šviesos savyje ir eitų (savo) keliu, kad nestovėtų tamsybėse, lyg nežinodami, kur privalo eiti, nes tokius audra lengvai nusineša, ir neišvysta jie šviesos, kuri po audros pasirodo (vėl) nauja ir graži. Šviesa prieš audrą, audra, ir po audros šviesa – taip nuo pasaulio pradžios.

(1900?)

O virš tų krantų, virš to mylimo Nemuno dangus toks skaistus, švelnus, toks lietuviškas – žiūri žiūri ir negali atsižiūrėti. Tuomet širdis smarkiau pradeda plakti, o siela nudžiugus himną pradeda giedoti. Tam, kuris tėvynę tau davė Lietuvą. O ir graži gi ta mūsų Lietuva. Graži savo liūdnumu, graži paprastumu ir širdingumu. Nėra čia kalnų, debesis remiančių, nei kaskadų užiančių; pažvelk tik aplink! – koks graudus paprastumas tame reginyje.

Laukas kaip didelis šilkinis kilimas su tamsiai ir šviesiai žaliais langeliais; per lauką juokingai vingiuoja kelias ir pranyksta kažkur grioviuose; palei kelią kryžius, o šalia jo beržas stovi ir verkia. Toli horizonte mėlynuoja miškas. Prisiartink prie jo, tai jis tau paslaptingu kuždesiu seną seną legendą apsakys arba raudą graudžiai pradės ošti.

Laiškai Devdorakėliui

VIII

Šiandien negaliu rašyti Tau laiško. Man labai sunku sieloje. Esu panašus į paukštį, rąsto prislėgtą, tačiau gyvenu, ir mano sparnai sveiki, bet esu pritrenktas ir labai pavargęs.

Mažoji, nemanyk blogai apie mane. Aš sukaupsiu jėgas ir išsi-veršiu į laisvę. Sparnai mano sveiki. Nuskrisiu į labai tolimas šalis, į amžino grožio, saulės, pasakos, fantazijos kraštą, į užburtą kraštą, į gražiausią žemėje kraštą, ir ilgai žiūrėsiu, kad vėliau Tu galėtum tai išskaityti iš mano akių, Tu mažasis mano Devdorakėli.

Šiandien negaliu rašyti Tau laiško.

M. K. Čiurlionis. Žodžio kūryba. Parengė Vytautas Landsbergis. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997